Journal of Current Researches on Social Sciences
(JoCReSS)
www.stracademy.org/jocress
ISSN: 2547-9644

Year:2017
Volume: 7
Issue: 4

Crossref doi: 10.26579/jocress-7.4.6

Impact of Creative Drama on School Burnout and Student Life Satisfaction

Aylin ARICI[1], Taner ARTAN[2], Merve ÇİÇEK[3], Yalçın ÖZBEK[4] &
Doğaç Niyazi ÖZÜÇELİK[5]

Keywords
School Social Work, Creative Drama, Life Satisfaction, School Burnout.

Abstract
This research aims to define the effects of "Creative Drama" on the secondary school students in terms of school burnout and multidimensional student life satisfaction.
The research was carried out in March-May 2017 with 34 volunteer students in a secondary school in Şişli. Mixed method was selected in the research. Focus group interview was used and the pre-test and post-test were applied to control groups.
Prior to the research, two classes which were similar to each other in terms of school achievement and truency were determined. One was assigned to control group (7B) and the other was assigned to experiment group (7C). The experimental group received creative drama for 3 hours every week for 3 months. At the end of the study all participants were found to have a tendency to decrease in life satisfaction and increase in school burnout. An increase has been observed in the life satisfaction of the 7 participants who regularly participated in the "Creative Drama" trainings.
This suggests that drama training is important in schools. The maintain the increase in life satisfaction and to reduce school burnout require a multifaceted social work intervention at schools. Also, social support systems, social environments and in-school activities need to be enriched.

Article History
Received
15 Oct, 2017
Accepted
1 Dec, 2017

Yaratıcı Dramanın Okul Tükenmişliği ve Öğrenci Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi

Anahtar Kelimeler
Okul Sosyal Hizmeti, Yaratıcı Drama, Yaşam Doyumu, Okul Tükenmişliği.

Özet
Araştırma "Yaratıcı Drama" etkinliklerinin ikinci kademe öğrencilerinin okul tükenmişlikleri ve çok boyutlu öğrenci yaşam doyumları üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırmadır.
Araştırma Mart-Mayıs 2017 tarihlerinde Şişli'deki bir ortaokulda 34 gönüllü öğrenci ile sürdürülmüştür. Araştırmada karma yöntem seçilmiş olup, nicel araştırma kapsamında gerçek deneme modellerinden ön test-son test

[1] Corresponding Author. Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, aylin.a_@hotmail.com
[2] Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
[3] Sosyal Hizmet Uzmanı
[4] Sanat Eğitmeni ve Yönetmen
[5] Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

kontrol gruplu desen ve nitel araştırma desenlerinden odak grup görüşmesi kullanılmıştır.
Araştırmanın başında okul başarıları ve okul devamsızlıkları açısından birbirine yakın iki sınıf belirlenmiş, biri kontrol grubu (7B), diğeri deney grubu (7C) olarak atanmıştır. Deney grubuna 3 ay boyunca her hafta 3 saat yaratıcı drama eğitimi verilmiştir. Araştırmanın sonunda tüm katılımcıların yaşam doyumunun düşme, okul tükenmişliğinin artma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. "Yaratıcı Drama" eğitimlere düzenli olarak katılan 7 kişilik grubun yaşam doyumunda ise artış gözlenmiştir.
Bu durum okullarda drama eğitimin önemli olduğunu göstermektedir. Yaşam doyumunda artışın devam etmesi, okul tükenmişliğinin azalması için ise çok yönlü bir sosyal hizmet müdahalesi ile katılımcıların çevresi içinde değerlendirilmesi, sosyal destek sistemlerinin artırılması, sosyal çevrelerinin iyileştirilmesi ve okul içi etkinliklerinin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Makale Geçmişi
Alınan Tarih
15 Ekim 2017
Kabul Tarihi
1 Aralık 2017

1. Giriş

Okul tükenmişliği son yıllarda üzerinde sıkça durulmaya başlanan bir konu haline gelmiştir. Ancak tükenmişlik kavramı ilk olarak okul boyutu ile değil, iş yaşamında ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirilmesi ile literatürde yerini almıştır. Tükenmişlik kavramının ortaya çıkışı 1970'li yıllara dayanmaktadır. İş yaşamında ve özellikle sosyal etkileşimi yüksek meslek gruplarında çalışan bireylerin bıkkınlık, depresif ruh hali, kişinin iş ve özel yaşamında işlevselliğinin bozulması, yorgunluk, hayata karşı olan doyumunun düşmesi gibi semptomlar göstermesiyle birlikte; tükenmişlik kavramı 1974 yılında ilk kez Ferudenberger tarafından tanımlamıştır. Zaman içinde tükenmişlik kavramı sadece iş hayatında görülen bir durum olarak kalmamış ve hayatın her alanında kendini göstermeye başlamasıyla literatürde daha kapsamlı bir yere sahip olmuştur (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013).

Geçmişten günümüze birçok tanımı yapılmasına karşın en genel anlamda tükenmişlik; kişiyi ruhsal, fiziksel ve bilişsel olarak negatif etkileyen, kişileri güçsüzleştirip yaşama adaptasyonu zayıflatan ve işlevselliğini yitirmesine yol açan bir duygudur. Bireylerde farklı boyutlarda görülse ve semptomlar farklılık gösterse de, en çok kabul gören ve en yaygın yaklaşım Maslach'ın tükenmişlik yaklaşımıdır (Seferoğlu ve ark. 2014). Maslach modeline göre tükenmişliğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık hissi olarak üç boyutu vardır. Duygusal tükenme, strese karşı verilen tepkiler olmakla birlikte duyarsızlaşma ise kişinin kendi yaşamına ve çevresine dair duyarlılığının azalması hatta yok olması olarak açıklanabilir. Tükenmişlik yaklaşımının üçüncü boyutu olan kişisel başarısızlık hissinde kişi tükenmişlik duygusu ile gelen hayata adapte olmama hali ve duygusal tükenmişlik ile işlevselliğini kaybedip kendini gitgide daha da yetersiz görür ve bu yetersizlik zamanla başarısızlık duygusuna dönüşür (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013).

Bu boyutların sonucunda yoğun bir strese maruz kalan ve stresle başa çıkma yöntemlerinin etkinliğini kaybettiği kişilerde fiziksel, ruhsal ve davranışsal olarak birtakım belirtiler meydana gelir. Fiziksel belirtiler strese bağlı olarak sürekli bir yorgunluk hali, uykusuzluk, uyuşukluk, kilo kaybı veya artışı, baş ağrısı, gerginliğe bağlı kas ağrıları vb; davranışsal ve psikolojik belirtiler ise ani öfke patlamaları, tahammülsüzlük, herhangi bir işe karşı isteksizlik, kaygı, çaresizlik, şüphecilik, geleceğe dair olumsuz düşünce ve duygular, sosyal ilişkilerde bozulma, benlik

saygısında düşüş, kararsızlık, konsantrasyonda azalma, motivasyon kaybı vb. olarak sıralanabilir (Izgar, 2008; Akt. Seçer ve Gençdoğan, 2012). Kaçmaz, (2005) tükenmişliğin "süreklilik gösteren bir olgu" olduğundan bahsetse de tükenmişliği dört evreye ayırmıştır. Bu evreler; şevk ve çoşku evresi, durağanlaşma evresi, engellenme evresi ve umursamazlık evresidir. Umursamazlık evresi kişinin umut ve beklentilerinin tükendiği mesleğini sadece hayatını idame ettirmek için ekonomik kaygılar güderek sürdürdüğü dönemdir.

Tükenmişlik kavramı insanların hayatının büyük bir kısmını kaplayan iş yaşamındaki insanları temel alarak çıksa da günümüzde okul çağındaki bir çocuğun günlük hayatının büyük bir kısmını okul ve okulun getirdiği sorumluluklar oluşturmaktadır. Bu yüzden okul, çocuğun işi olarak görülmüş ve yakın tarihte okul ve okul tükenmişliği hakkında yapılan çalışmalar literatürde yer almaya başlamıştır (Bilge ve ark. (2014), Aypay (2011), Seçer ve Gençdoğan (2012), Çivitçi (2012), Özdemir (2015)) öğrencilerde tükenmişliği okul tükenmişliği olarak ele alıp değerlendirmiş ve ne tür etkenlere bağlı olarak çıktığını incelemişlerdir.

Günümüzde öğrenciler arasında daha iyi bir eğitim alabilmek için sürekli bir rekabetin bulunduğu eğitim sistemine bakıldığında öğrencilerin sınav odaklı bir eğitim yaşamı sürmesi, okuldan verilen ödevlerin çok fazla olması ve başarının sadece notlarla ölçülmesi öğrencileri strese sokmaktadır. Akademik yükün fazla olması ve öğrencilerin yaşadıkları yetersizlik duygusu zamanla duygusal, bilişsel ve bedensel olarak yorgun düşmelerine sebep olmaktadır (Aypay ve Eryılmaz, 2011). Ayrıca okullardaki, fiziksel, akademik eksikliklerin ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin de öğrenciler üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Okul zorbalığı, okul algısı ve okula bağlılık (Özdemir, 2015), öğretmen ve öğrenci ilişkisi, ailenin çocuğa karşı tutumu (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013), sosyal destek (Çakmak ve Şahin, 2017), öğrencilerin kendilerine yönelik algısı (Kutsal ve Bilge, 2012), eğlenme gereksinimi (Aypay ve Eryılmaz, 2011) vb. birçok faktör akademik kaygı ve yük dışında okul tükenmişliğini etkileyen diğer faktörlerdir.

Okul tükenmişliğini etkileyen birçok faktör olması sebebiyle Aypay (2011) okul tükenmişliğinin kaynaklarını boyutlandırmıştır. Bu boyutlar: "okul etkinliklerinden kaynaklı tükenmişlik, aileden kaynaklı tükenmişlik, okulda yetersizlik ve okula ilgi kaybı olmak" üzere dört grup olarak ele alınmıştır. "Okul etkinliklerinden kaynaklı tükenmişlik" yaşayan öğrencilerin ders çalışmaktan sıkılma, ödev yapmaktan bunalma ve sürekli olarak sınavlara girmekten oluşan yorgunluktan kaynaklı tükenmişlik yaşamaları bu boyutta ele alınmıştır. Bu boyutta göre Seçer ve Gençdoğan'ın (2012) çalışmasında derslerden kaynaklı tükenme cinsiyetlere dayalı anlamlı bir farklılık göstermese de dinlenme ve eğlenme gereksinimi bakımından cinsiyetlere göre bir farklılaşma saptanmıştır. Buna göre erkeklerin tükenmişliği kızlara göre daha fazladır. Okulla ilgili konularda ailelerin olumsuz tutum göstermelerinin öğrencilerde gerginlik, bıkkınlık, yorgunluk ve psikolojik çökkünlüğe yol açması "aileden kaynaklı tükenmişlik" olarak ele alınmıştır. Aypay (2016) ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada aileden kaynaklı tükenmişliğin artmasının sonucunda fiziksel ve sözel zorbalık yapmanın da artacağı gibi fiziksel ve sözel zorbalık kurbanı olmanın da artacağı tespitinde bulunmuşlardır. Aypay (2011) üçüncü boyutta öğrencinin derse katılım, ödev yapma, sınavlarda başarılı

olma gibi konularda kendini yetersiz hissetmesinin okul tükenmişliğinde "okula yetersizlik" boyutunu oluşturduğunu söylemiştir. Bu boyuta göre Seçer ve Gençdoğan (2012) belge almayan öğrencilerin takdir belgesi alan öğrencilere kıyasla daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını saptamıştır. Öğrencilerin olumsuz okul algısını, okulu sevmemesini ya da okula ilgilerini kaybetmesi ise "okula ilgi kaybı" boyutuyla değerlendirmiştir.

Okul tükenmişliğinin öğrenciler üzerinde birtakım sonuçları vardır. Motivasyonda azalma (Aypay ve Eryılmaz, 2011) ders başarısında düşüş, okula bağlılığın azalmasıyla (Özdemir, 2015) okuldan kaçma, devamsızlık, okulu bırakma (Aypay, 2011), yetkinlik inancının kaybı ile yaşanan depresyon (Çelikkaleli, 2010; Akt. Bilge ve ark. (2014) vb. olarak sıralanabilir. Okul tükenmişliğinin sonuçlarından biri de yaşam doyumunda bir düşüş meydana gelmesidir (Çam ve ark. 2014). Yaşam doyumu okul tükenmişliğinin bazen bir sonucu olmakla birlikte bazen de yaşam doyumunda meydana gelen bir düşüş de okul tükenmişliğine sebep olmaktadır. Yaşam doyumu kişinin yaşamla ilgili her alanda bulunduğu durum içerisinden hoşnut ve memnun olması ve bununla birlikte kendi bulunduğu durumla ilgili olumsuz düşüncelerden daha çok olumlu düşüncelere ve değerlendirmelere sahip olmasıdır (Çivitçi, 2009). Yaşam doyumu "öznel" ve "genel" olmak üzere iki boyutlu değerlendirilen bir kavramdır. Öznel yaşam doyumu bireyin mevcut yaşamına dair var olan kişisel değerlendirmesini içerir ve bu değerlendirmenin olumlu olması yaşam doyumunda yükselme meydana gelir (Diener, 1984; Akt. Çam ve Artar, 2014). Genel yaşam doyumunu ise daha kapsamlı olup birçok farklı alanı içermektedir ve yaşam doyumu ele alınırken başat olarak genel yaşam doyumu ele alınır (Huebner ve ark. 2000; Akt. Çam ve Artar, 2014). Aile, iş, arkadaşlık, soysal destek, içinde bulunulan yaşam koşulları ve çevre yaşam doyumunu etkileyen faktörlerdendir (Suldo ve Huebner, 2006; Akt. Çivitçi, 2009). Yapılan araştırmalarda yaşam doyumunun yüksek olduğu gözlemlenen öğrencilerin yaşam doyumu düşük olan yaşıtlarına göre sosyal ilişkilerinin daha olumlu, akademik performanslarının daha yüksek, aile ilişkilerinin daha sağlam, işlevselliklerinin daha fazla olduğu ortaya konmuştur (Gilman ve Huebner, 2006; Akt. Çam ve Artar, 2014). Bu faktörlerin kişi tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilmesi ve genel memnuniyet hali yaşam doyumunda artışa sebep olmaktadır (Çeçen, 2008). Kaygı, stres, olumsuz aile tutumları, geleceğe dair olumsuz duygu ve düşünceler, psikolojik rahatsızlıklar, akademik kaygı ve akademik başarıda düşüş yaşam doyumunda düşüşe sebep olan etkenlerdir (Çivitçi, 2009).

Okulun bulunduğu çevre, sosyal olanakları, okulun idari ve fiziki yapısı, öğrenci-öğretmen ve idari yönetim-öğrenci ilişkilerinin bütününü kapsayan "okul iklimi" hem yaşam doyumunu hem okul tükenmişliğini etkiler (Cohen ve ark. 2009; Akt. Baş ve Yurdabakan, 2016). Baş ve Yurdabakan (2016) yaptığı çalışmada okul ikliminin yanı sıra psikolojik sağlamlığın da yaşam doyumunu etkilediğini söylemiştir. Okul öğrencilerin günlük hayatının büyük bir zaman dilimini kapladığı için pozitif ve öğrenciyi çeken bir okul, öğrencinin hem yaşam doyumunu arttıracak hem de okuldan kaynaklı bir tükenmişlik durumunu azaltacaktır (Aypay, 2011). Aksi yönde öğrenciler için olumsuz olan bir okul ortamı öğrencinin okula karşı olan doyumunu düşürerek yaşam doyumunda da bir düşüşe sebep

olmaktadır (Telef, 2014). Roman çocukları ile yapılan bir çalışmada yaşam doyumu ile okul doyumu arasında pozitif bir ilişki bulunması bu durumu kanıtlar niteliktedir (Öksüz ve ark. 2017).

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin okul tükenmişlikleri ve yaşam doyumları araştırılmış, "Yaratıcı Drama" etkinliklerinin bu iki değişken üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Yaratıcı drama bir düşünceyi, bir algıyı, bir olayı ve kavramları doğaçlama, rol yapma ya da diğer drama teknikleri kullanarak "oyunsal" olarak uygulanması ve bunların zihinde yeniden yapılandırılmasıdır (San, 1991; Akt. Yeğen, 2003). Yaratıcı drama; yaratıcılığın gelişmesi, kolay öğrenme, grup çalışması becerisi kazandırma, kişiler arası paylaşımı arttırma, olaylara farklı bakış açıları kazandırma, kişiler arası iletişimi güçlendirme (Yeğen, 2003), sosyal becerilerde yetkinliğin artışı (Akfırat, 2006), eğitimde öğrenciyi aktif hale getirip bilgiyi sadece pasif bir şekilde alan konumundan çıkartmak (Paksu ve Ubuz, 2007) ve öğrencinin rol model belirlemesi (San, 2009) gibi birçok amaç ve yararı içinde barındırır.

Yaratıcı dramada verilen belli bir tema kişi tarafından canlandırılırken diğer grup üyelerinin gözlemlemesi belirli bir durumda bir diğerinin ne yapacağına dair farklı bir görüş açısı ya da farkındalık kazandırmasıyla kişilerin problem çözme yeteneğinin gelişmesinde ve sorunlarla başa çıkmada yeni yollar bulunmasını sağlar (Akfırat, 2006). Ayrıca konuyu canlandıran kişi kişilerarası iletişimde ya da düşündüklerini doğru ifade edebilmek için uygun ifade kullanımının yollarını öğrenmiş olur. Problem çözme becerisi ve kendini doğru ifade edebilme becerisi stres ve kaygıdan doğan yaşam doyumunun azalması durumunun önlenmesinde etkili bir yöntemdir. Bulguların analizinde sosyal hizmet disiplininde son derece önemli olan ekolojik sistem kuramından ve "çevresi içindeki birey" kavramından yararlanılmıştır.

2. Metodoloji

Bu araştırma "Yaratıcı Drama" etkinliklerinin ikinci kademe öğrencilerinin okul tükenmişlikleri ve çok boyutlu öğrenci yaşam doyumları üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırmadır.

Bu araştırma Şişli'deki bir ortaokulda 34 gönüllü öğrenci ile sürdürülmüş bir alan araştırmasıdır. Araştırma süresi 01.03.2017-31.07.2017 arası olmak üzere toplam 5 aydır. "Yaratıcı Drama" uygulama süreci ise 3 aydır.

Araştırmada problemin yapısına bağlı olarak nicel ve nitel araştırma yönteminin birlikte kullanılması uygun bulunmuştur. Nicel araştırma yöntemi elde edilen bulguların sayısal değerlerle ölçülmesi ve değerlendirilmesidir. Bu araştırmada nicel araştırma kapsamında gerçek deneme modellerinden ön test-son test kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Bu araştırma desenine göre daha önce oluşturulmuş sınıf gruplarından okul başarı ve okul devamsızlıkları ve öğretmen görüşleri dikkate alınarak benzer iki sınıf seçilmiş, bu sınıflardan biri deney grubu, diğeri de kontrol grubu olarak atanmıştır. Araştırmada deney grubu 7C sınıfı, kontrol grubu 7B olarak belirlenmiştir. Çalışma başında tüm katılımcılara Aypay, A. (2012) tarafından geliştirilen "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Okul Tükenmişliği Ölçeği (İÖOÖ)" ve Çivitci (2007) tarafından Türkçe'ye çevrilen "Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇBYDÖ)" uygulanmıştır. Etkisi ölçülmek istenen

şey "Yaratıcı Drama" olduğundan deney grubu yani 7C sınıfına 3 ay boyunca her hafta 3 saat yaratıcı drama eğitimi verilmiştir. Üçüncü ayın sonunda başlangıçta uygulanan testler tüm katılımcılar için tekrarlanmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi de yapılmıştır. Odak grup deney grubunun içinde "Yaratıcı Drama" çalışmalarına düzenli olarak devam eden 7 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada elde edilen nicel verilerin analizinde SPSS 20.00, frekans, ortalamalar, korelasyon ve fark analizleri kapsamında non parametrik testlerden olan Kruskal Wallls ve Mann Whitney U Testi ile nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bulgular değerlendirilirken gözlem notları ve öğretmen görüşleri de dikkate alınmıştır.

3. Araştırma Verilerinin Analizi

3.1. Ön Test-Son Test Uygulama Verileri

Ön test ve son test verileri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

3.1.1. Demografik Veriler

Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda şu şekilde yer almaktadır.

Tablo 1: Yaş ve Cinsiyet

		Yaş				Toplam
		12	13	14	15	12
Cinsiyet	**Kadın**	4	7	1	0	12
	Erkek	1	15	2	4	22
Toplam		5	22	3	4	34

Araştırmaya 12'si kadın, 22'si erkek olmak üzere toplam 34 kişi katılmıştır. Araştırmaya 12 yaşında olan 5 kişi, 13 yaşında olan 22 kişi, 14 yaşında olan 3 kişi, 15 yaşında olan 4 kişi katılmıştır. Katılımcıların doğum yerlerine ilişkin bilgi Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Aile Üyeleri Doğum Yeri Bilgisi

		f	%
Doğum Yeri	İstanbul	30	87
	İstanbul Dışı	4	13
Toplam		34	100
Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?	0-1 yıl	1	2,9
	1-10 yıl	3	8,7
	10 yıl üstü	25	72,5
	Bilmiyor	5	15,9
Toplam		34	100
Anne doğum yeri	İstanbul	12	36,2
	İstanbul Dışı	21	60,9
	Bilmiyor	1	2,9
Toplam		34	
Baba doğum yeri	İstanbul	13	37,7
	İstanbul Dışı	19	55,1
	Bilmiyor	2	7,2
Toplam		34	

Araştırmaya katılanların 30'u İstanbul doğumludur. 4 kişi ise İstanbul dışında doğduğunu bildirmiştir. Anne ve baba doğum yeri İstanbul dışı olanların sayısı diğerlerinden daha yüksektir. Ailesi 0-1 yıl içerisinde göç ile gelen sadece 1 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar uzun yıllardır İstanbul'da yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Tablo 3: Aile Dinamiği

		f	**%**
Anne yaşıyor mu?	Evet	34	100
	Hayır	0	0
Toplam		34	100
Baba yaşıyor mu?	Evet	33	97,1
	Hayır	1	2,9
Toplam		34	100
Anne baba birlikte mi?	Evli	26	75,4
	Boşanmış	6	17,4
	Ayrı yaşıyor	2	7,2
Toplam		34	100
Kaç kardeşsiniz?	1	2	5,9
	2	11	32,4
	3	14	41,2
	4	6	17,6
	5	1	2,9
Toplam		34	100
Kaçıncı çocuksunuz?	1	11	32,4
	2	15	44,1
	3	6	17,6
	4	2	5,9
Toplam		34	100

Katılımcıların hepsinin annesi sağ iken, babası vefat etmiş bir kişi bulunmaktadır. Anne ve babası boşanmış durumda olan 6 kişi, ayrı yaşayan toplam 2 kişi bulunmaktadır. 2 ya da 3 kardeş olduğunu söyleyen katılımcıların sayısı diğerlerinden yüksektir. Katılımcılar daha çok ilk çocuk ya da 2. kardeş olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4: Anne Baba Eğitim Durumu

		f	**%**
Anne Eğitim Durumu	Okuryazar değil	5	14,7
	Okuryazar	8	23,5
	İlkokul	11	32,4
	Ortaokul	8	23,5
	Lise	1	2,9
	Üniversite	1	2,9
Toplam		34	100
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar değil	2	5,9
	Okuryazar	8	23,5
	İlkokul	14	41,2
	Ortaokul	10	29,4
Toplam		34	100

Katılımcıların anne baba eğitim durumları incelendiğinde daha çok ilkokul mezunu oldukları görülmektedir. Anneler arasında ilkokul mezunu olanların yüzdesi % 32,4 iken, babalar arasında ilkokul mezunu olanların oranı % 41,2'dir. Okuryazar olmayan annelerin sayısının okuryazar olmayan babalardan fazla olduğu dikkat çekmektedir. Anneler arasında lise ve üniversite mezunu olanlar da bulunmaktadır. Katılımcıların sosyo-ekonomik durumuna ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Sosyo Ekonomik Durum

		f	**%**
Anne Mesleği	çalışmıyor	18	52,9
	işçi	3	8,8
	diğer	13	38,2
Toplam		34	100
Baba Mesleği	çalışmıyor	1	2,9
	işçi	9	26,5
	diğer	24	70,6
Toplam		34	100
	orta altı	13	38,3
	orta	18	52,9
	orta üstü	2	5,9
	Bilmiyor	1	2,9
Toplam		34	100
Aylık Gelir	500 ve altı	2	5,9
	500-1000	10	29,4
	1000-2000	14	41,2
	2000-3000	7	20,6
	bilmiyor	1	2,9
Toplam		34	100
Ev sahiplik durumu	kira	18	52,9
	kendimize ait	11	32,4
	aile büyüklerine ait	5	14,7
Toplam		34	100
Kendine ait oda	var	2	5,9
	kardeşle ortak oda	15	44,1
	odam yok	17	50
Toplam		34	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu annelerinin düzenli bir işte çalışmadığını belirtmişlerdir. Annelerin yaptığı meslekler daha çok gündelik temizlik işi, çiçekçilik ve seyyar satıcılıktır. Baba mesleği ise daha çok "diğer" olarak belirtilen seyyar satıcılık, hurdacılık ve çiçekliktir. Katılımcıların önemli bir kısmı da babalarının işçi olarak çalıştığını söylemişlerdir. Katılımcılar ailelerinin ekonomik durumunu daha çok "orta" olarak değerlendirmişlerdir. Aylık ortalama gelir düzeyine bakıldığında ise katılımcıların % 41,2'sinin 1000-2000 TL gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ailelerin bir kısmı ekonomik devlet desteği almaktadır. Katılımcıların ev sahiplik durumuna bakıldığında daha çok kiralık evde konakladıkları görülmektedir. Bölgede kiralık odada yaşayan katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların % 50'sinin kendisine ait bir odası yoktur. Bu katılımcılar odayı diğer aile bireyleri ile paylaşmaktadır. Kardeşleri ile aynı odayı

paylaştığını söyleyen katılımcıların oranı % 44,1 iken, kendine ait bir odası olan katılımcıların oranı sadece % 5,9'dur.

Tablo 6: Okul Başarısı

		f	%
İlk Dönem Karne Notu	takdir	8	23,5
	teşekkür	8	23,5
	belge almadım ama zayıfım yoktu	3	8,8
	1 zayıfım var	2	5,9
	2 zayıfım var	7	20,6
	3 ve üstü	6	17,6
Toplam		34	100
Okul Başarı Durumu	düşük	2	5,9
	orta	26	76,5
	yüksek	6	17,6
Toplam		34	100
İstediğiniz Lise	fen lisesi	3	8,8
	anadolu lisesi	5	14,7
	anadolu meslek lisesi	4	11,8
	meslek lisesi	13	38,2
	imam hatip	1	2,9
	açık lise	1	2,9
	diğer	7	20,6
Toplam		34	100
Kursa gittiniz mi?	evet	1	2,9
	hayır	33	97,1
Toplam		34	100

Katılımcılar okul başarı durumlarını % 76,5 oranında "orta" olarak değerlendirmişlerdir. İlk dönem karnesinde takdir aldığını söyleyenlerin oranı % 23,5; teşekkür olduğunu söyleyenlerin oranı % 23,5; belge almayanların ama zayıfı olmayanların oranı % 8,8; 1 zayıfı olanlar % 5,9; 2 zayıfı olanlar % 20,6; 3 ve üstü zayıfı olanların oranı % 17,6'dır. Karnesinde en az bir zayıfı olanların oranı, belge alan katılımcıların oranına çok yakındır. Katılımcıların lise tercihinin en çok meslek lisesi olduğu görülmektedir. "Diğer" seçeneğini işaretleyen katılımcıların ise liseye devam etmek istemediği bilinmektedir. Katılımcıların % 97,1'i liseye geçiş sınavı için herhangi bir kursa gitmemiştir.

Tablo 7: İnternet Kullanımı, İletişim, Ekonomik Durum

		Evet		**Hayır**	**Toplam**
Evde internet var mı?	f	15	f	19	34
	%	44,1	%	55,9	100
Cep telefonu var mı?	f	19	f	15	34
	%	55,9	%	44,1	100
Harçlık yeterli mi?	f	24	f	10	34
	%	70,6	%	29,4	100

Katılımcıların % 55,9'u evde internet kullanmadıklarını bildirirken, % 55,9'u cep telefonu sahibi olduğunu bildirmiştir. Katılımcılar % 70,6 oranında kendilerine verilen günlük harçlığın yeterli olduğunu söylemişlerdir. Bu oran ise büyük çoğunlukta 5 tl ve 10 tl arasında değişmektedir.

Tablo 8: Anne Baba Tutumu

		Anne		Baba
Aşırı Koruyucu	f	4	f	4
	%	11,8	%	11,8
İlgili ve Sevecen	f	24	f	22
	%	70,6	%	64,7
Katı ve Zorlayıcı	f	0	f	1
	%	0	%	2,9
İlgisiz	f	2	f	1
	%	5,9	%	2,9
Diğer	f	4	f	6
	%	11,8	%	17,6
Toplam	100	34	100	34

Katılımcılar anne ve baba tutumlarının daha çok "ilgili ve sevecen" olduğunu söylemişlerdir. Demografik bilgilerden sonra Tablo 9'da yaşam doyumu ve okul tükenmişliği arasındaki ilişkiye yer verilmiştir.

Tablo 9: Yaşam Doyumu-Okul Tükenmişliği Korelasyon Değeri

		Okul Tükenmişliği Ön	Okul Tükenmişliği Son
Yaşam Doyumu Ön	pearson korelasyon	-0,734	
	p	0,000	
	N.	34	
Yaşam Doyumu Son	pearson korelasyon		-,553**
	P		0,001
	N.		34

(P<0,05 olduğundan aralarında anlamlı bir ilişki vardır)

Korelasyon verilerine göre yaşam doyumu ve ve okul tükenmişliği arasında negatif korelasyon bulunmaktadır. Yaşam doyumu ve okul tükenmişliği ön ve son testlerin tüm verileri Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: Yaşam Doyumu ve Okul Tükenmişliği Ön Test-Son Test Veri Analizi

	Tüm Katılımcılar	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Odak Grup
	ortalama	ortalama	ortalama	ortalama
Yaşam Doyumu Ön Test	3,0368	2,9561	3,1389	2,8095
Yaşam Doyumu Son Test	2,9314	2,8596	3,0222	2,9167
Okul Tükenmişliği Ön Test	1,7247	1,8202	1,6037	1,8929
Okul Tükenmişliği Son Test	2,3054	2,4453	2,1282	2,478
N	34	19	15	7

(*Ortalamalar 5 üzerinden hesaplanmıştır)

Katılımcıların ön test ve son test sonuçları değerlendirildiğinde tüm katılımcılar arasında okul tükenmişliğinin artmakta, yaşam doyumunun düşmekte olduğu görülmektedir. Tüm katılımcı grupta ön testte 3,03 olan yaşam doyumu, 2,93'e düşmüştür. Ön test verilerinde 1,72 olan okul tükenmişliği ise son testte 2,30'a

yükselmiştir. Bu eğilimin deney ve kontrol grubunda da gözlendiği söylenebilmektedir. Yaratıcı drama çalışmalarına düzenli olarak katılan 7 kişilik odak grupta ise yaşam doyumunun 2,80'den 2,9'e yükseldiği görülmektedir. Aynı grupta tükenmişliğin okul atmosferine benzer şekilde arttığı gözlenmiştir. Grafik 1 odak gruptaki artış değerlerini göstermektedir.

Grafik 1: Odak Grup Yaşam Doyumu-Okul Tükenmişliği

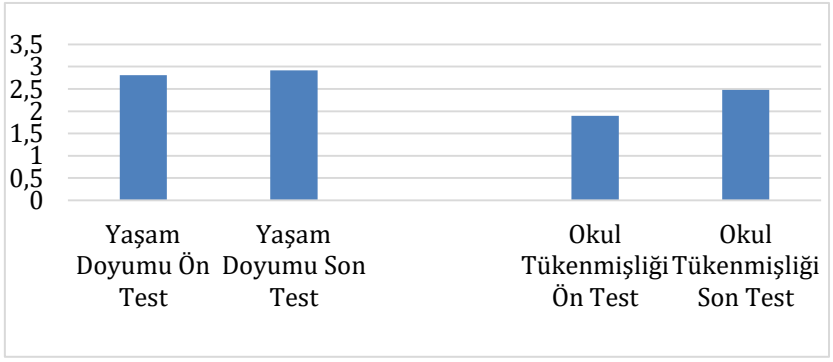

Tablo 11: Anne- Baba Eğitim Durumu ve Öğrencinin Başarı Durumu

		İlk Dönem Karne Notu			
Anne		belge aldım	belge yok zayıf yok	zayıfım var	Toplam
Okuryazar değil	sayı	0	1	4	5
	%	0,00%	20,00%	80,00%	100,00%
Anne Okuryazar	sayı	16	2	11	29
	sayı	16	3	15	34
Toplam	%	47,10%	8,80%	44,10%	100,00%
Baba	sayı	1	0	1	2
Okuryazar değil	%	50,00%	0,00%	50,00%	100,00%
Baba Okuryazar	sayı	15	3	14	32
	%	46,90%	9,40%	43,80%	100,00%
Toplam	sayı	16	3	15	34
	%	47,10%	8,80%	44,10%	100,00%

(*Anne Eğitim Durumu p: 0,071 Baba Eğitim Durumu p: 0,901)

Katılımcıların anne baba eğitim durumları analiz edildiğinde annenin okuryazar olma durumu ile öğrencinin okul başarısı arasında % 10 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Annesi okuryazar olmayan katılımcıların %80'inin karnesinde zayıfı vardır. % 20'si ise belge almamış ve zayıfı olmayanların grubundadır. Annesi okuryazar olan katılımcıların % 47,10'u belge almıştır. % 44,10'unun karnesinde zayıfı vardır ve % 8,80'i belgesi ve zayıfı olmayanların grubundadır. Annesi okuryazar olan katılımcıların takdir teşekkür gibi başarı belgelerini daha fazla aldığı söylenebilmektedir. Okul tükenmişliği ve başarı arasındaki ilişki Tablo 12'de şu şekilde yer almaktadır.

Tablo 12: Okul Tükenmişliği ve Başarı İlişkisi

	İlk Dönem Karne Notu	N	Ortalama
Okul Tükenmişliği Son Test	belge aldım	16	13,63
	belge almadım zayıf yok	3	13,67
	zayıf var	15	22,4
Toplam		34	

(Kruskal Wallis Test, p: ,039, p<0,05)

Katılımcıların okul tükenmişliği son test verileri ile ilk dönem başarı durumları değerlendirildiğinde aralarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farklılığın nereden kaynaklığını görmek için üç değişkenin içinde her birinin birbiri ile ikili karşılaştırmaları Mann Whitney U testi ile yapılmıştır. Buna göre karnesinde zayıf olan katılımcıların diğer iki göre anlamlı şekilde farklı olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Odak Grup Görüşme Verileri

Odak grup görüşmesi yaratıcı drama çalışmalarına 3 ay boyunca düzenli olarak katılan 7 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 3'ü kadın, 4'ü erkektir.

3.2.1. Mahalle Hakkındaki Değerlendirmeler

Katılımcılar mahallelerini genellikle kavgacı olarak tanımlamışlardır. Mahallede uyuşturucu madde satımının olduğunu, kullanan çok fazla kişi tanıdıklarını, mahallenin bu durumundan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı (M,13) bazı çocukların kötü alışkanlığı olan yetişkinleri örnek aldığını, bir süre sonra uyuşturucu madde kullanmaya başladığını söylemiştir. Çevrelerinde her metrede bir torbacı görmenin mümkün olduğunu söylemiştir. Başka bir katılımcı (Y, 13) içenlerin içmeyenlere "Sen niye içmiyorsun?" diye sorduklarını söylemiştir. Bir kadın katılımcı (N,13) mahalleden taşınmayı düşündüklerini, bu fikrin onu çok mutlu ettiğini söylemiştir. Bunun nedenini ise şu cümlelerle açıklamıştır. *"Mesela dün ben ve arkadaşım yan yanaydık, karşımızda iki tane adam vardı ve biri ayıklıyor diğeri de satıyordu. Ellerinde içki şişesi de vardı, on liraya iki tane uyuşturucu alınıyordu. Ve dün bize dediler ki, kızlar bu gördüklerini kimseye söylemeyin".* Başka bir katılımcı (Z,13) mahallede torbacılık yapan adamların çocukların kendilerini yüksekte gördüklerini, önemli bir işte çalışıyormuş gibi gördüklerini söylemiştir. En zoruna giden durumun ise Allah'ın evi olan camide uyuşturucu satılması olduğunu söylemiştir.

Bir katılımcı (M,13) yaşadığı sokağın çaprazında uyuşturucu satan bir yer olduğunu, polisin baskın yaptığını, mahallelinin de o dükkanın camlarını kırdığını söylemiş ve sokaklarında satışa izin verilmediğinden bahsetmiştir. Başka bir katılımcı mahallede satanın da içenin de çok olduğunu söylemiş, bundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bir başka katılımcı (A,13) mahallede olan olaylardan dolayı korktuğunu şu şekilde dile getirmiştir: *"Kötü abla ben taşınmak istiyorum da olmuyor işte ev var. Mesela uyuşturucu satıyorlar, bağırıyorlar. Bir kavga olsun abla arkasından biri koskoca köpek çıkarttı saldırdı bacağını ısırdı, arkadan silahlar sıkıldı. Ben çok korkuyorum."* Katılımcılardan biri (H,13) yolda birinin kendisine 20 TL verdiğini, ona uyuşturucu almasını istediğini, kendisinin parayı almadığını söylemiştir. Erkek katılımcılardan bazıları (A,13- H,13) torbacı çocukları dövdüklerini, mahalleden uzaklaştırmaya çalıştıklarını söylemiştir. Bir başka katılımcı (Y,13) kavgaya karıştığında babasının onu uyardığını dile getirmiştir:

"Ceplerinden bıçak çıkartırlar, bir daha yapma' diyor. Tamam diyorum gene yapıyorum çünkü bizim de psikolojimizi bozuyorlar. Bizim mahallede bir tane ağabey var içenlerin hepsini dövüyor. Biz de diyoruz 'iyi yaptın ağabey keşke biz de dövsek", yakalıyor biz de dövüyoruz.

Katılımcılardan bazıları mahalleyi sevdiklerini ama uyuşturucu madde kullanımı ve şiddet yüzünden kötü şeyler yaşadıklarını gördüklerini bildirmişlerdir. Bir katılımcı (Z,13) ailesinin yaşadığı sokakta çok fazla Roman olmadığını, daha çok Karadenizli ve Kürt olduklarını, çok iyi kalpli insanlar olduklarını söylemiştir. *"Ama son durak deyinde dünya yıkılıyor"* diyerek sokağın durumunu anlatmıştır. Kadın katılımcılardan ikisi (C, N,13) sokağa çıktıklarında aileleri tarafından sürekli uyarıldıklarını, özgürce hareket edemediklerini söylemişlerdir.

3.2.2. Okul Hakkındaki Değerlendirmeler

Okul hakkında katılımcılar olumlu ve olumsuz görüşler bildirmişlerdir. Olumlu yönler okulun eğlenceli olması ve arkadaşları ile birlikte olma fırsatı yaratmasıdır. (C,13) Dersler genel olarak sıkıcı ve gereksiz olarak değerlendirilmiştir. Bir katılımcı (M,13) okuldan nefret ettiğini söylemiştir. Başka bir katılımcı hocaların yazı yazdırması yüzünden okuldan nefret ettiğini söylemiştir. Bir başka katılımcı ise (Y,13) *"Ben okulu hiç sevmiyorum, nefret ediyorum. Bitsin, yıkılsın, deprem olsun da gitsin okul da. Okula gidiyoruz iki saat yazı yazıyoruz. Hiç sevmiyorum"* demiştir. Katılımcılardan başka biri okuldan nefret etmesinin bir sebebinin de okulun fiziki koşulları olduğunu, tuvaletlerin çok kötü koktuğunu, camların kırık olduğunu, suların olmadığını söylemiştir. Bir kadın katılımcı (C,13) *"Okula hep isteksiz gidiyorum, hiçbir şey öğrenmek istemiyorum. Okula hiç gitmek istemediğimden dolayı annem beni kuran kursuna verecek. 8. Sınıfı da bitirmek istiyorum ama liseyi okumak istemiyorum"* demiştir. Başka bir kadın katılımcı da aslında son sınıfa gitmek istemediğini zaten ağabeyinin de göndermek istemediğini dile getirmiştir. Bir katılımcı (Y,13) okulda çok sıkıldığını, evde bilgisayar oyunu oynayabildiğini, bu sebeple okula gitmek istemediğini söylemiştir. Derste zaman geçmediğini, zaman zaman okuldan kaçtıklarını eklemiştir.

Okulda mutsuz olduğunu ifade eden bir katılımcı bunu şu sözlerle dile getirmiştir: *"Okulda çok mutsuzum sırf iki arkadaşım için geliyorum. Bir de annem zorla gönderiyor (gülüyor). Geçen sene bir konsere götürmüşlerdi orada çok sevmiştim. Orda doluydu her taraf çok sevinmiştim herkes izlemeye geldiği için. 10 kişi biz çıktık sahneye koro olarak o güzeldi."* Katılımcı bu sözleri ile sosyal etkinlerin onu mutlu ettiğini söylemiştir. Bir başka katılımcı (Y,13) okula gitme sebebini şu şekilde açıklamıştır: *"Ben okula hem ailemin zorlamasıyla gidiyorum hem de arkadaşlarım için. Bana kalsa okula bir gün giderim o da karne günü. Sekizi okumak istiyorum ama kendi içimden değil ailemin zoruyla (gülüyor). Ama liseyi ve üniversiteyi hiç okumak istemiyorum. Hem dışarıdan okumak istiyorum hem çalışmak."*

Bir katılımcı (H,13) okulun olumlu ve olumsuz özellikleri sıralarken şunları söylemiştir: *"Hiç disiplin yok, herkes birbirine vuruyor, yerlere tükürüyorlar, çevreye duyarsızlık var. Olumlu da… (Duraksama, gülümseyerek) olumlu hiçbir şey yok bizim okulda."* Bir başka katılımcı (A,13) arkadaşlarının ders esnasında çok fazla konuştuklarını, derslerin çok verimsiz geçtiğini, okuldaki herkesin sürekli olarak kavga ettiğini söylemiştir. Okulda mutsuz olduğunu söyleyen katılımcıların bir

kısmı bazı öğretmenlerinin sürekli ders işlemek istediğini, çok sıkıldıklarını, özellikle matematik gibi bazı dersleri anlamadıklarını söylemiştir. Sevdikleri birkaç öğretmenin de bulunduğunu, abi abla kardeş gibi yakın hissettiklerini söyleyen katılımcılar da vardır. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu derslerden, okuldan ve öğretmenlerden dolayı mutsuzdur. Okulda eğlenmelerinin tek sebebinin arkadaş ortamı olduğunu söylemişlerdir. Katılımcılardan çok azının gerçek anlamda bir gelecek hedefi vardır.

Katılımcıların okul ortamını sevememe nedenlerinden bir tanesi de akran zorbalığıdır. Bir katılımcı (M,13) gücü yetenin diğerine vurduğundan, bu tür olayların okulda sık yaşandığından bahsetmiştir. Okula yeni gelmiş olan bir katılımcı (A,13) okulda hiç disiplinin olmamasından, kendisine sürekli vurup, sürekli ağlattıklarından bahsetmiştir. Bir katılımcı (H,13) arkadaşları arasında zaman zaman dışlandığını şu sözlerle ifade etmiştir. *"Mesela biz top oynuyoruz, top oynadığımızda boş varsa beni alıyorlar sonra arkadaşlarından birisi gelirse beni çıkartıyorlar. Ben bundan rahatsız oluyorum. Ben de oynamak istiyorum ama beni oynatmıyorlar. Basketbol oynuyorlar, hep dört beş kişi ön tarafta oluyor basketbolda hem topta da basketbolda da aynı şekilde oluyor, bizi yedek yapıyorlar hep."* Bir katılımcı (A,13) arkadaşlarının kendisine ve annesine lakap takmasından dolayı mutsuz olduğunu söylemiştir. Annelere lakap takmanın sınıf genelinde eğlence haline geldiğini ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı (Z,13) okula devam etmek istediğini, ailesinin onu bu anlamda çok desteklediğini, özellikle babasının çok istediğini, teyzesinin çocuklarını örnek aldığını, bir tanesinin banka müdürü olduğunu söylemiştir. Bir katılımcı (N,13) arkadaşlarından dolayı okulunu sevdiğini ancak dersleri sevmediğini söylemiştir. Bir başka katılımcı (H,13) dersleri sevdiğini, hedefine ulaşmak istediğini söylemiş ama genel anlamda sınıftaki gürültüden ders dinlemenin imkansız hale geldiğini söylemiştir.

Katılımcılardan bazıları (A,M,13) okuldaki sosyal etkinlikleri sevdiklerini söylemiş, basketbol gibi ders dışı etkinliklerin artması ile mutlu olacaklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında katılımcılardan bazıları (Y,13) okulda interneti ve sosyal medyayı kullanmak istediklerini belirtmiştir. *"Okulda internet var tüm hocalar giriyor, bize de versinler canımız sıkılmasın. Telefonlarımızı açıp oynayabilsek teneffüslerde. Canımız sıkılmasa, ders geçse falan. Öyle daha iyi bir okul olacağını düşünüyorum."* Bir katılımcı (M,13) okulda telefon kullandığı için öğretmenlerin ailesine şikayet ettiğini, bu sebeple ailesi ile tartıştığını söylemiştir. Bir başka katılımcı (C,13) derste yazı yazmadığında öğretmeni tarafından ailesine şikayet edildiğini, ailesi ile bu sebepten kavga ettiğini söylemiştir. Bir diğer katılımcı (Y,13) öğretmenleri tarafından anlaşılmadıklarını düşündüğünü şu şekilde ifade etmiştir. *"Bence iyilik düşünüyorlar. Bizim ders öğrenmemizi düşünüyorlar ama sıkıldığımızı anlamıyorlar. Hep kendileri için yazıyorlar."* Okulda akıllı tahta ve tablet kullanılmasını istediğini söyleyen katılımcılar (C, N,13) da vardır. Bir katılımcı (M,13) yazmak yerine farklı yöntemlerle ders işlenmesi gerektiğini düşündüğünü şu şekilde aktarmıştır. "*Yazısız, yazı olmasa dinlemek daha güzel mesela. F. hoca var okul yardımcısı, hiç bize yazdırmadı böyle anlatarak, öyle daha fazla bilgi öğrendik. Ben yazınca hiç tahtaya bakmam ama mesela o inceleye inceleye anlatıyor, bir sürü bilgi öğrendik."*

3.2.3. Yaratıcı Drama Uygulaması Hakkındaki Değerlendirmeler

Katılımcılar drama çalışmalarının kendilerini iyi hissettirdiğini, çalışmaların eğlenceli geçtiğini söylemişlerdir. Bir katılımcı (C,13) *"Ben uykusu kaçan adam çalışmasında oynadım, zevk aldım. Yapamayacağım diyordum yaptım, başardım. Benim rolümde ağlamak vardı, ağladığımda annem de dayanamaz o da ağladı. Rolümü ezberledim yaptım, arkadaşlarımla başardım, bütün herkes bizimle gurur duydu"* diyerek gururlandığını ifade etmiştir. Başka bir katılımcı (Z,13) da kendisi ile dalga geçileceğini düşündüğünü, ancak yanıldığını anladığını şu şekilde ifade etmiştir. *"İlk çıktığımda herkes bizimle dalga geçecek sanmıştım. Sonra içimden bir ses 'herkes kendisine gülsün, sen kendi yoluna bak' dedi. Ben çok güzel yaptığımı düşünüyorum, herkes gurur duymuştur."*

Katılımcılar sahne performansı sonrası çevrelerinde olumlu tepki aldıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı (M,13) yakın çevresinden aldığı olumlu yorumları şu şekilde belirtmiştir. *"Rol dağıtıldığında ilk hafta geldiğimde çok beğendim yaptığımız şeyi sonra hep böyle gelmek istedim. Yaptım, yaptım, zorlandık ama sonra gösteri günü de böyle hatalarım oldu Y. abi hep yanımdaydı. Hatalarımı düzeltti. Sonra ailem tarafında da çok olumlu şeyler aldım çevremden. Espri amacıyla böyle (gülerek) dedikoducu, dede öyle şeyler yapıyorlardı. Sonra akrabalarım da gördü, babam paylaştı videoyu, çok olumlu şeyler oldu. Kendimi çok daha iyi hissettim. Bir yere gittiğimde güzel olumlu şeyler alıyorum. Telefonla birkaç kişiyi aradığımda diyor ki 'Köye videon geldi, hepimiz izledik çok güzeldi, çok güzel oynadın' dedi.* Aynı katılımcı oyun sırasında heyecan duyduğunu şu sözlerle anlatmıştır. *"Dedim ki bırakıp çıkacağım hani o kadar heyecanlıydım elim ayağım titriyordu. Sonra Y. abi her tarafımda… düzeltti… Yani böyle lafımı düzelttikçe aklıma geliyordu. Sonra oyunun ortasında böyle artık kendimi bıraktım, ufak ufak bir şeyler kattım."* Katılımcılardan bazıları (M,C,13) bu deneyim sonrasında tiyatrocu olmak istediklerini belirtmiştir. Bir katılımcı da babasının onu bir tiyatro kursuna göndermek istediğini ifade etmiştir.

Katılımcılar yaratıcı drama eğitimlerinin genel anlamda kendilerine fayda sağladığını söylemişlerdir. Ezberlemede sıkıntı yaşayan katılımcılar (M,Y,13) bu çalışmalar sayesinde ezberlerinin ve zekalarının geliştiğini söylemişlerdir. Bu katılımcılar çalışma önce ciddi anlamda unutkanlık yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı (M,13) bunu şu şekilde ifade etmiştir. *"Ben de arkadaşım gibi… mesela bir yerlere gittiğimde 'tuzluğu getir' dediğinde gidiyordum tuzu getirmeden oturuyordum, ondan sonra 'ben sana tuzu getir demiştim'. Ondan sonra başka bir yere gitmiştim böyle çok uzun bir şey alacaktım, bir sürü şey vardı… gösteriden sonra onları ezberledim. Normalde hiç ezberleyemezdim. En çok da neyin nasıl yürüyeceğini öğrendim."* Bir katılımcı (N,13) çalışma sayesinde kendilerini öğretmenlerine ispat ettiklerini söylemiştir. Diğer katılımcılar da bazı öğretmenlerinin onları desteklediğinden, yapabileceklerine inandırdığından bahsetmiştir. Bir katılımcı (Z,13) çalışma sonrası özgüveninin arttığını kendisini diğer çocuklardan, anne ve babasından üstün ve yetenekli bulmaya başladığını söylemiştir. Bir katılımcı *"önceden hiçbir gün gitmek istemiyordum ama artık Çarşamba (çalışma günü) günleri gitmek istiyorum"* diyerek çalışmanın okula gitme isteğini arttırdığını ifade etmiştir. Bir katılımcı (H,13) drama çalışmalarının sayesinde daha iyi ve düzgün konuşmaya başladığını belirtmiştir. *"Mesela ben çok*

hızlı konuşuyordum, siz 'çok hızlı konuşuyorsun' demiştiniz… kendi kendime oyundan sonra yavaş konuşmak için önce içimden konuşuyordum sonra dışımdan koşuyordum. Drama yaptıktan sonra kendimi daha iyi geliştirdim, hızlı konuşmuyorum yavaş konuşuyorum artık. Drama yaptık özgüvenim yerine geldi." Bazı katılımcılar (A,H,13) daha iyi olmak için evde ayna karşısında ve yüksek sesle çalıştıklarını söylemişlerdir. Bir katılımcı (A,13) çalışma öncesinde çok hızlı okuma yapamadığını, bazı cümleleri anlamadığını söylemiş, çalışmalar ile birlikte okurken takıldığı noktaların azaldığını, bunun özgüvenini arttırdığını söylemiştir. Aynı katılımcı drama videolarını izleyen öğretmeninin tebrik ettiğini, kendisi ile gururlandığını belirtmiştir. Daha önce "çok tembelsin" diyen öğretmeninin bile gelerek "kendini düzelttin biraz" demesinden mutluluk duyduğunu aktarmıştır. Aynı katılımcı derslerde daha uslu durmaya çalıştığını, üniversite hayali kurmaya başladığını belirtmiştir. Normalde okula gitmek istemediği için annesinin onu döverek okula gönderdiğinden ve drama çalışmalarının yapıldığı gün okula istekli bir şekilde gittiğinden bahsetmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu yaratıcı drama çalışmaların ezberleme, özgüven, konuşma becerilerini arttırdığını ifade ederken, okul başarısına çok fazla etkisi olmadığını savunmuşlardır. Onlara göre yazı yazmak ve dersler hala sıkıcı geçmektedir. (Y,13) Çalışmada eğlendiklerini, okulda sıkıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenleri ile iletişimlerinin arttığını söyleyen katılımcılar (A,M,13) olmuştur. Yaratıcı drama çalışmalarının arkadaş ilişkilerini olumlu ya da olumsuz etkilemediğini düşünenlerin (Y,13) yanında, oyunları sınıf içerisinde canlandırdıklarını, birbirlerine yorum yaptıklarını, daha fazla şakalaştıklarını söyleyen katılımcılar (M,13) da mevcuttur. Katılımcıların hepsi yeniden bir drama etkinliği düzenlenirse katılmak isteyeceklerini belirterek görüşmeyi sonlandırmışlardır.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma; alt sosyo-ekonomik düzeydeki bir bölgedeki okulda, okul tükenmişliği ve öğrenci yaşam doyumunun birbiri ile ilişkisini ele alan, yaratıcı drama eğitimlerinin her iki değişken üzerindeki etkisini ölçmeye çalışan, değişkenler üzerindeki dışsal faktörleri belirlemeye yönelik kapsamlı bir araştırmadır.

Araştırma bulgularına göre okul tükenmişliği artış göstermektedir. Tüm katılımcılarda artan tükenmişliğin genel okul iklimi ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Okul genelinde düşen başarı oranı, artan okul devamsızlığı, şiddet olayları vb. tükenmişliğin okul genelinde artmakta olduğunu göstermektedir. Okul genelindeki tükenmişliğin okul yönetimi ve öğretmenlerini de etkilediği gözlemlenmiştir.

Katılımcılar açısından okul tükenmişliğinin sebepleri farklılaşmaktadır. Bunlardan biri ders ortamından sıkılmak, ders yapmak ve ödev yapmak istememek, herhangi bir lise hayalinin olmamasıdır. Ders çalışmak için motivasyonun olmaması tükenmişliği arttırmaktadır. İkinci olarak öğrencilerin okulda tükenmiş hissetmelerinin sebebi "yetersizlik" olarak ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucuna göre de tükenmişlik son test verileri ile okul başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Yine odak grup görüşmesinde dersleri anlamadığını söyleyen öğrencilerin

okul tükenmişliğinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Seçer ve Gençdoğan (2012)'da belge almayan öğrencilerin belge alanlara göre daha fazla tükenmişlik yaşadığını saptamıştır. Araştırmamızda da okul başarısı daha yüksek olan kontrol grubunun ön test tükenmişlik düzeyleri, deney grubundan daha düşüktür. Kutsal ve Bilge (2012)'nin çalışmasına göre kendi orta düzeyde başarılı görenlerin yüksek düzeyde başarılı görenlere göre tükenmişliği daha yüksektir. Çapulcuoğlu ve Gündüz (2013) akademik yetkinliğin tükenmişlikte önemli bir belirleyici olduğunu düşünürken Bilge (2014) ve arkadaşları araştırmalarında akademik yetkinlik inancı düşük olan öğrencilerin tükenmişliği daha fazla yaşadıkları ortaya konmuştur.

Okul tükenmişliğini arttıran faktörlerden bir tanesi de akran zorbalığı ve okullarda yaşanan şiddet olaylarıdır. Araştırmamızda okuldan nefret ettiğini söyleyen katılımcıların sözel ya da fiziksel şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Oyunlara almama da bir çeşit akran şiddeti olarak karşımıza çıkmıştır. Aypay (2016) ve arkadaşları da okul tükenmişliğinin akran zorbalığına yol açtığını ve tükenmişlik yaşayan öğrencilerin sözel, fiziksel zorbalığa daha yatkın olduğunu söylemiştir. Ayrıca zorbalıktan etkilenen kurbanların zamanla okula karşı ilgilerinin zayıfladığı, tükenmişliklerinin arttığı ve zaman içerisinde kurbanlıktan çıkıp zorba davranışlar gösterebildiğini belirtmişlerdir.

Araştırma verilerine göre okul tükenmişliğinin bir diğer sebebi sosyal destek sisteminin yetersizliğidir. Maddi anlamda sosyal desteği sağlayamayan öğrenciler tükenmişlik hissetmeye başlamaktadırlar. Katılımcılar ekonomik gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Katılımcılar ekonomik durumlarının "orta" olduğunu düşünse de ailelerin bir kısmı devlet desteği ile yaşamaktadır. Anneler genellikle çiçekçilik yaparken ve gündelik temizlik işlerine giderken, babalar daha çok esnaf, işçi ve seyyar satıcıdır. Ailelerin evi genelde kira ya da bir aile büyüğünün evidir. Mahalledeki evlerin çoğu küçük olduğundan, katılımcıların büyük çoğunluğu kalabalık odalarda yaşamaktadır. Maddi anlamda sosyal desteğin az olması tükenmişlikte son derece önemlidir. Çakmak ve Şahin (2017)'in yaptığı sosyal desteğin gelir bakımından değerlendirilmesi araştırmasında "geliri ve gideri eşit olan öğrencilerin" ve "geliri giderinden daha yüksek olan öğrencilerin" aile ve arkadaş bakımından sosyal destek algısına daha fazla sahip oldukları görülmüştür. Bu araştırmanın verilerine göre annenin okuryazar olma durumu ile öğrencinin okul başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Okuryazar annelerin çocuklarının daha fazla başarı belgesi aldığı görülmüştür. Okul başarı artışı da tükenmişlikle ters orantılıdır. Baba eğitim durumu ile başarı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak Çakmak ve Şahin (2017)'in yaptığı araştırmaya göre baba eğitim durumu ile sosyal destek ve dolayısı ile tükenmişlik arasında anlamlı bir fark vardır. Sosyal desteğin bir diğer belirleyici öğrenci-öğretmen ilişkileridir. Odak grup görüşmesinde katılımcılar birkaç öğretmen hariç diğerlerinin kendilerini anlamadığını, o sebeple iletişimlerinin iyi olmadığını söylemişlerdir. Öğretmenlerin sosyal desteğinin son derece önemli olduğu drama çalışması sonrası sergilenen tiyatro oyunu ile ortaya çıkmıştır. Sahneye çıkan öğrencilerden biri kendilerini öğretmenlerine ispat etmiş olmalarından dolayı mutlu hissettiğini (N,13) söylemiştir. Başka bir katılımcı (A,13) daha önce "tembel" olduğunu düşünen öğretmeninin onu tebrik ettiğini söylemiş, gururlandığını ifade etmiştir. Bir başkası (Y,13) öğretmeninin teşviki ile başarabildiğini söylemiştir.

Okul tükenmişliğini arttıran başka bir sebep de okula bağlılıktır. Odak grup görüşmesinde katılımcılardan bazıları okuldan nefret ettiğini ifade etmiştir. Okulu sevmeyenler, sadece arkadaşları ile birlikte olmaktan dolayı mutlu olduğunu söyleyenler vardır. Okula gitmek istemediği halde drama çalışmaları sırasında okula gittiğini söyleyen katılımcı (A,13) vardır. Spor sanat alanında bazı aktiviteler katılımcıları okula bağlamak için önemlidir. Özdemir (2015) öğrencilerin okula bağlılığının yükselmesiyle tükenmişliğinin azaldığını ve okula bağlılık duygusunun tükenme, okula karşı olumsuz tutum geliştirmede koruyucu bir görev üstelendiğini söylemiştir.

Araştırma verilerine göre okul tükenmişliği ve yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yaşam doyumunun azalması tükenmişliğin artmasına sebep olurken, yaşam doyumunun artmasının tükenmişliği azaltması beklenmektedir. Eroğul ve Dingiltepe (2012)'nin yaptığı araştırmaya göre kişisel ve ailesel bütünlük yaşam doyumunu etkilemektedir. Yapılan araştırmalar yaşam doyumu yüksek olan öğrencilerin okul atmosferini daha pozitif algılama eğiliminde olduğunu göstermektedir (Gilman ve Hubert, 2006; Akt. Çivitçi, 2009). Olumlu öğretmen tutumları ve öğretmenlerin sosyal destek sağlaması akademik başarıyı beraberinde getirip okul tükenmişliğinin azalmasında (Bilge ve Kutsal, 2012) etkili olduğu gibi yaşam doyumunda artışı da sağlar (Suldo ve Shaffer, 2008; Akt. Özdemir ve Koruklu, 2013). Aypay ve Eryılmaz (2011)'ın yaptığı araştırma da okul tükenmişliği ve yaşam doyumu arasında zıt bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yaşam doyumunun artmasını okul tükenmişliğinin ise azalmasını sağlamak için özellikle sosyal aktiviteler, spor aktiviteleri, sanatsal etkinlikler (Baş ve Yurdabakan, 2016), özellikle öğretmenlerden gelen sosyal desteğin arttırılması (Kutsal ve Bilge, 2012), aile koşullarının değerlendirilip aileler için bilgilendirici eğitimler düzenlenmesi okul çağındaki çocuklar için yararlı olmaktadır.

Araştırma verilerine göre yaşam doyumunu düşüren ve dolayısı ile okul tükenmişliğini arttıran bir diğer önemli faktör de sosyal çevredir. Katılımcılar yaşadıkları yeri sevseler bile mahallelerindeki uyuşturucu madde satışından ve kullanımından dolayı rahatsızdır. Bir katılımcı (H,13) araçlarından para uzatan ve kendilerine madde aldırmaya çalışan yetişkinlerle karşılaştığını söylemiştir. Diğer katılımcılar torbacılardan dolayı mahalleyi sevmediklerini, polislerin sürekli baskın yaptığını, evlerin önünde madde kullanan gençlerin bayıldığını, güvenlik nedeni ile dışarıda rahat hareket edemediklerini, kadın katılımcılar ailelerinden bu nedenle baskı gördüklerini, erkek katılımcılar ise bu sebepten sık sık kavgaya karıştıklarını söylemişlerdir.

Okul tükenmişliğini etkileyen bir diğer faktör de kültürel kodlardır. Gözlem notları, bireysel görüşmeler ve öğretmen değerlendirmelerine göre Roman kültüründe eğitime verilen önem öğrencilerin okula devam durumlarını etkileyebilmektedir.

Araştırmanın amacı; alt sosyo-ekonomik düzeydeki bir bölgede yaratıcı drama etkinliğinin tükenmişlik ve yaşam doyumu üzerine etkisini araştırmaktır. Genel anlamda iki değişken arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ön test ve son testler değerlendirildiğinde okul tükenmişliği artmış, yaşam duyumu düşmüş gözükmektedir. Sadece yaratıcı drama çalışmalarına düzenli olarak katılan 7 kişilik odak grup içerisinde yaşam doyumunda artış gözlenmiştir. Bu veri düzenli katılımda yaratıcı dramanın etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcılar aynı

zamanda zekalarının ve hafızalarının geliştiğini, çalışma günü okula gelmek istediklerini, özgüven kazandıklarını, öğretmen ve bazı arkadaşları ile iletişimlerini arttırdıklarını bildirmişlerdir. Okul tükenmişlikleri okul iklimine benzer şekilde artış göstermiştir. Odak grup görüşmesinde katılımcıların yaratıcı drama etkinliğini bir ders ya da okul başarısı değil, kişisel bir başarı olarak algıladıkları görülmüştür. Bu nedenle kişisel gelişimlerine, yaşam doyumlarına vurgu yapmışlardır.

Odak grup görüşmesindeki katılımcıların tükenmişliklerinin beklenenin aksine artıyor oluşu, bir konunun sadece birey odaklı ele alınamayacağının göstergesidir. Okul sosyal hizmetinde birey çevresi içinde değerlendirilmektedir. Yine sosyal hizmet, bireyi ve çevresini sistemi oluşturan bir bütünün parçaları olarak ele almaktadır. Okul sosyal hizmeti kapsamında öğrenciyi, öğrenci ile öğretmen ilişkilerini, öğrenci ve ebeveyn ilişkilerini, okuldaki sosyal ve fiziki olanakları, okul iklimini, bir bütün olarak ele almış ve değerlendirmiştir (Kılıç ve Özkan, 2015). Bu sebepten odak grupta ve diğer katılımcılarda tükenmişliğin azalması için birçok değişken birlikte değerlendirilmelidir.

Okul sosyal hizmeti öğrencilerin akademik başarısı, sosyal ilişkileri, sosyal destek sisteminin var olup olmadığını, öğrencilerin çevresel koşullarını, aile ilişkilerini ve her alanda gelişimiyle ilgilenip ve öğrencilerin tam iyilik haline ulaşması ile yükümlü bir sosyal hizmet uygulaması olması (Duyan ve Özbesler, 2009) açısından son derece önemlidir. Okul sosyal hizmeti; öğrencilerin okula devamlılığının artması, akademik başarısının yükselmesi, iyi sosyal ilişkiler geliştirmesi, madde kullanımı ve bir takım olumsuz davranışlardan uzak durması için biyo-psiko-sosyal iyilik halini koruyacak çalışmalarını sürdürmeli, birtakım sosyal, sanatsal, sportif ve bilgilendirici faaliyetler düzenlemelidir.

Kaynakça

Aypay, A., & Eryılmaz, A. (2011). Lise Öğrencilerinin Derse Katılmaya Motive Olmaları ile Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 26-44.

Aypay, A., Durmuş, E., & Aybek, E. C. (2016). Akran Zorbalığı, Okul Tükenmişliği ve Ebeveyn İzlemesi Arasındaki İlişki. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 1389-1396.

Antepli, S., & Ceylan, Ş. (2009). Yaratıcı Drama Dersinin Üniversite Öğrencilerinin Benlik Algısı Üzerine Etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi* , 5-18.

Aypay, A. (2011). İlköğretim II. Kademe Öğrencileri İçin Okul Tükenmişliği Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* , 511-527.

Baş, A., & Yurdabakan, İ. (2017). Psikolojik Sağlamlık ve Okul İkliminin Ortaokul Öğrencilerinin Yaşam Doyumunu Yordama Gücü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 202-214.

Bilge, F., Dost, M. T., & Çetin, B. (2014). Lise Öğrencilerinde Tükenmişliği ve Okul Bağlılığını Etkileyen Faktörler: Çalışma Alışkanlıkları,Yetkinlik İnancı ve Akademik Başarı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* , 1709-1727.

Çakmak, A., & Şahin, H. (2017). Ortaokula Devam Eden Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Desteğin Okul Tükenmişliğine Etkisinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 569-582.

Çam, Z., & Artar, M. (2014). Ergenlikte Yaşam Doyumu: Okul Türleri Bağlamında Bir İnceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 23-46.

Çam, Z., & Artar, M. (2014). Ergenlikte Yaşam Doyumu: Okul Türleri Bağlamında Bir inceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 23-46.

Çam, Z., Deniz, K. Z., & Kunaz, A. (2014). Okul Tükenmişliği: Algılanan Sosyal Destek, Mükemmeliyetçilik ve Stres Değişkenlerine Dayalı Bir Yapısal Eşitlik Modeli Sınaması. *Eğitim ve Bilim* , 312-327.

Çapulcuoğlu, U., & Gündüz, B. (2013). Öğrenci Tükenmişliğini Yordamada Stresle Başaçıkma, Sınav Kaygısı, Akademik Yetkinlik veAnne-Baba Tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 201-218.

Çeçen, A. R. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordamada Bireysel Bütünlük (Tutarlılık) Duygusu, Aile Bütünlük Duygusu ve Benlik Saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* , 19-30.

Çivitçi, A. (2009). İlköğretim Öğrencilerinde Yaşam Doyumu: Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin Rolü. *Eğitim Fakültesi Dergisi* , 29-52.

Çivitçi, A. (2012). Üniversite Öğrencilerinde Genel Yaşam Doyumu ve Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 321-336.

Eroğul A. R., & Dingiltepe, T. (2012). Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri ile Yaşam Kalite Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Elementary Education Online*, 1077-1086.

İspir, E., & Üstündağ, T. (2008). Ortaöğretim 9. Sınıf Kimya Dersi ve Yaratıcı Drama Yöntemi. *Yaratıcı Drama Dergisi* , 89-102.

Kılıç, E., & Özkan, Y. (2015). Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 155-178.

Kaçmaz, N. (2005). Tükenmişlik (Burnout) Sendromu. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi* , 29-32.

Kaf, Ö. (2000). Hayat Bilgisi Dersinde Bazı Sosyal Becerilerin Kazandırılmasında Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 173-184.

Kutsal, D., & Bilge, F. (2012). Lise Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Sosyal Destek Düzeyleri. *Eğitim ve Bilim* , 283-297.

Öküz, Y., Demir, E., & Öztürk, M. (2017). Roman Çocukların Okul Doyumu Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Samsun İli Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 1-13.

Özbesler, C., & Duyan, V. (2009). Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet. *Eğitim ve Bilim* , 17-25.

Özdemir, M. (2012). Lise Öğrencilerinin Metaforik Okul Algılarının Çeşitli Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim* , 96-109.

Özdemir, Y. (2015). Ortaokul Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği: Ödev, Okula Bağlılık ve Akademik Motivasyonun Rolü. *Eğitim Bilimleri Dergisi* , 27-35.

Özdemir, Y., & Koruklu, N. (2013). İlk Ergenlikte Ana-Babaya Bağlanma, Okula Bağlanma ve Yaşam Doyumu. *Elementary Education Online* , 836-848.

Paksu, A., & Ubuz, B. (2007). Yaratıcı Drama Temelli Matematik Dersleri Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Yaratıcı Drama Dergisi* , 193-205.

Sümer, N., & Şendağ, M. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi* , 86-101.

San, C. (2009). Toplumsal Değişim ile Yaratıcı Drama İlişkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi* , 75-79.

Seçer, İ., & Gençdoğan, B. (2012). Ortaöğretim Öğrencilerinde Okul Tükenmişliğinin Çeşitli Değişkenler Açısından Ġncelenmesi. *Turkish Journal of Education* , 1-13.

Seferoğlu, S. S., Yıldız, H., & Yücel, Ü. (2014). Öğretmenlerde Tükenmişlik: Tükenmişliğin Göstergeleri ve Bu Göstergelerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim* , 348-364.

Telef, B. B. (2014). Çocuklar İçin Kapsamlı Okul Doyumu Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* , 478-490.

Yeğen, G. (2003). Yaratıcı Drama. http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/2051, 1-4. indirme tarihi Eylül 2017.

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.